

BERAN FERENC

A „munka evangéliuma”¹ a mai ember számára

Gyorsan változó világban élünk, amely hatással van az egyik legjellemzőbb emberi tevékenységre, a munkára is. Jól emlékszünk arra, hogy néhány évtizeddel ezelőtt egy angyalföldi, csepeli vagy kőbányai bérházban az átlagemberek reggel elmentek a közeli gyárba, ahol egy gépnél ledolgozták a napi 8 órát. Ezek az átlagemberek a hónap végén fix fizetést kaptak, amely kevés volt ugyan, de kitelt belőle a lakbér, az üzemi koszt és a napi egy-két üveg sör is. Nem kevesen közülük évtizedeken keresztül ugyanazon a helyen dolgoztak és ugyanazt a munkát végezték. Sőt, néhány nagy gyárban, például a Váci úti Láng gyárban vagy a csepeli Weiss Manfrédnél, apáról fiúra szállt a mesterség. *A helyzet azóta gyökeresen megváltozott.* A nagy gyárakat bezárták, felújított épületeikben fényes autószalonok vagy kisebb butikok, raktárak vannak. A volt gyárak közelében élő emberek a város másik területén vagy a városon kívül dolgoznak, a pillanatnyi igénynek megfelelő munkát végeznek, vállalkoznak változó, bizonytalan bérért. Munkájuk ideje, hossza bizonytalan. Sokan közülük reggel fel sem kelnek, mert rövidebb-hosszabb ideig nincs munkájuk. A magyarázatot ismerjük: a gazdaságban kíméletlen harc folyik, csak az tud talpon maradni, aki a változó igényekhez rugalmasan igazodik. Új termékek jelennek meg, szakmák, foglalkozások szűnnek meg. Érthető tehát, hogy a gyárak bezárnak.

Ezeket a jelenségeket látva, tapasztalva felmerül a kérdés: *mit nevezünk munkának?* Vannak-e a munkának *állandó elemei*, és melyek a *korunkra jellemző vonások?*

¹ „A munka evangéliuma” kifejezést II. János Pál pápa használta a *Laborem exercens* kezdetű enciklikájában, in *Az Egyház társadalmi tanítása. Dokumentumok*, Szent István Társulat, Budapest, é. n. 367–414.

A „munka evangéliuma” a mai ember számára

1. A TEREMTÉSTÖRTÉNET ÜZENETE A MUNKÁRÓL

Hitbéli ismereteinkből tudjuk, hogy a Biblia egyes részei, bár egy meghatározott korban íródtak, az emberiségre vonatkozó üzenetet is hordoznak. Érdekes felfedeznünk, hogy az első oldalak már foglalkoznak az emberi munkával, s az arra vonatkozó legfontosabb és *maradandó* üzeneteket közlik.

„Istenképiség” és a munka küldetés jellege

A papi szerző által írt első fejezet egyik legfontosabb üzenete az, hogy Isten az embert a saját képmására teremtette (Ter 1,26), majd utána *küldetést* is adott számára, hogy „uralkodjék” a korábban megteremtett létezők felett. A Szentírással foglalkozó tudósok szerint a Bibliában található héber szó, a „kbs” eredeti jelentése: „a lábat rátenni valamire” többféleképpen értelmezhető. Ha ellenséggel szemben valósul meg, akkor „leigázást” jelent, ha azonban a fogalmat a föld teremtményeire vonatkoztatjuk, amelyek nem tekinthetők ellenségnek, akkor sokkal inkább a föld világába való belépést jelenti, egy olyan környezetet, amelyben az ember él, amelyben a tevékenységét végzi.² Ennek az üzenetnek több fontos jelentése van ma is az ember és munka kapcsolatára vonatkozóan.

– A Biblia ezzel a képpel jelzi, hogy a munka az ember *kiteljesedésének a módja*, amely által küldetését teljesíti. Az ember tehát nem „a munka által vált emberré”, nem a munkáért él, és nem is az az elsődleges célja, hogy munkájával egy társadalom javait gazdagítsa.

– Az ember lényéhez tartozik a munka, amely által küldetését teljesíti. Ebből az következik, hogy a társadalomnak *munkalehetőséget* kell biztosítania az ember számára. A munkánélküli segély nem jelenthet megoldást, mert csak az anyagi nehézséget enyhíti, de a munka méltóságától és örömétől megfosztja az embert.

A föld „művelése és őrzése”

A jahvista szerző által leírt történet a munka tartalmára, minőségére vonatkozik. Az ember feladata a művelés és gondozás, amely a földet gazdagabbá teszi (Ter 2,15). A Szentírás tudósai ennél a résznél is felhívják a figyelmet néhány fontos részletre. Az ember a munkájával *nem zsákmányolhatja ki a földet*, istenképiségből származó küldetése nem jogosítja fel őt arra, hogy csak a maga javát

² JOACHIM JEREMIAS: Die Schöpfung bewahren. Bibelarbeit über Genesis 1–3, in *Landeskirche der evang.-luth. Kirche in Bayern*, Claudius-Verlag, München, 1989, 165–211.

keresse. A leírás utal arra is, hogy a föld pontosan az ember munkája által vált rendezetté. Az ember munkája tehát a földet rendező, védő tevékenység. Emellett annak is fontos jelentése van, hogy az ember ad nevet a mező minden állatának és az ég madarainak. A név a héber gondolkodásban a létező lényegét jelentette, ha valaki nevet adott valaminek, képes volt arra, hogy annak lényegét, küldetését felismerje. Az ember így munkájával a rábízott létezőket is céljuk felé tudja segíteni.

– Ennek a résznek egyik időszerű üzenete az, hogy a természetet kizsákmányoló ember felelős a világban tapasztalható *ökológiai krízis* miatt. Nem a zsidó-keresztény kinyilatkoztatást kell felelőssé tenni a világban tapasztalható ökológiai krízisért,³ hanem sokkal inkább az újkori ateista, materialista szemléletmódot, amely az anyagban csak saját egyéni érdeke szerint felhasználható eszközt látott, nem gondolván arra, hogy tevékenységéért felelősséggel tartozik.

A fáradságos munka értelmezése

Az istenképiségből származó, az embert gazdagító és a világot gondozó munkáról szóló tanítást hallva felvetődik a kérdés: mivel magyarázható a munka verejtékes, kimerítő jellege, hiszen a hétköznapi életben olykor sokkal inkább ezt tapasztaljuk, nem pedig a nemesítő hatást. A Biblia a munka verejtékes jellegét a bűnnel hozza összefüggésbe. Miután az ember elfordult Istentől, szembekerült önmagával, társával és környezetével, akkor vált a munka „fáradságossá” (Ter 3,18) és „verejtékessé” (Ter 3,19) számára.⁴ A kimerítő munka tehát nem Isten eredeti szándéka szerint való, nem Isten büntetése, hanem az *emberi bűnök következménye*. Ez a felfogás a Szentírás későbbi fejezeteiben is igazolást kap. Ahol személyes bűnök következményeként bűnös társadalmi struktúrák jönnek létre, ott a fáradságos és elviselhetetlenül nehéz munka újra megjelenik. Így például az egyiptomi fogság idején az egyiptomi király, bűnös céllal, a zsidó népet erkölcsi tartásának megtörése érdekében elviselhetetlenül nehéz rabszolgamunkára kényszerítette (vö. Kiv 1,14).

– A Szentírás azt üzeni a mai ember számára, hogy ne hozzon létre olyan erkölcsstelen társadalmi viszonyokat, amelyek magukban hordozzák az embertelen munkakörülményeket. Korunkban ezt elsősorban a „*profit utáni kizárólagos vágy és a hatalomvágy*” okozhatja.⁵ Emellett egy másik jelenségre is felfigyel-

³ Vö. LYNN WHITE: Ökológiai válságunk történeti gyökerei, in Lányi András (szerk.): *Természet és szabadság. Humánökológiai olvasókönyv*, Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

⁴ Vö. TADEUSZ PYZDEK: *Das Evangelium der Arbeit nach Johannes Paul II.* Biblos, Tarnow, 1997, 30.

A „munka evangéliuma” a mai ember számára

hetünk. Az ember nemcsak egy külső gazdasági hatalomnak válhat rabszolgájává, hanem saját önző céljainak is, amikor *egyéni érvényesülése* érdekében olyan munkát vagy munkatempót kényszerít önmagára, amely már nem a saját vagy a közösség javát szolgálja.

2. JÉZUS ÉLETE ÉS TANÍTÁSA A MUNKÁRÓL

Az evangélium rövid, de mégis fontos utalásai szerint Jézus emberi természetének alakulásánál a munka ugyanolyan fontos és természetes szerepet játszott, mint minden ember életében. Életének nagy részét hétköznapi munkával töltötte, amelynek módját is ismerhetjük. Márk evangélista a „τέκτων” szóval jelöli Jézus fizikai tevékenységét (vö. Mk 6,3), amely fával foglalkozó munkást, ácsot jelent.⁶ Ő is, mint a legtöbb gyermek, édesapja foglalkozását folytatta. Ezért nevezik őt az „ács fiának” (vö. Mt 13,55). A hosszú – feltehetően 33 évig tartó – csendes munka Jézus életében nem csak azt jelentette, hogy emberi természetének megfelelően gondoskodott a megélhetéséről. A II. János Pál pápa által kiadott *Laborem exercens* enciklika szerint Jézus ezzel kifejezte, hogy mindenben „hasonlóvá vált hozzánk”. *Fizikai munkája* a „munka csendes evangéliumává” vált, amely jelzi, hogy a munka értékét nem annak konkrét módja adja meg, hanem az a személy, aki a munkát végzi.⁷ Jézus nemcsak azzal ismerte el a kétkezi munka fontosságát, hogy fizikai munkát végzett, hanem azzal is, hogy kiválasztott apostolainak többsége fizikai munkás volt. Észre kell vennünk, hogy Jézus fizikai munkája hatott a követőire is. Szent Pál apostol a jézusi tanítás szellemének megfelelően elengedhetetlennek tartja a munkát, ő maga is kétkezi munkát végez (ApCsel 18,3), és figyelmezteti a keresztyényeket arra, hogy a kenyeret csak az érdemli meg, aki megdolgozik érte (2Tessz 3,10).

Messiási fellépése után Jézus üdvözítő tevékenysége más formában mutatkozott meg, azonban a csendes fizikai munka szerves folytatása volt. Ő ezt a tevékenységet az Atyaisten munkálkodásával kapcsolja össze.⁸ Ahogyan az Atya munkálkodik, neki is *állandóan munkálkodni kell* (vö. Jn 5,17). Ez a tevékenység valósult meg a *tanításban*, példabeszédeiben. Píldabeszédeinek a főszerep-

⁵ II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Sollicitudo rei socialis*, 37. Szent István Társulat, Budapest, 1988.

⁶ Vö. KISS JENŐ (szerk.): *Újszövetségi görög–magyar szótár*, Református Sajtóosztály, Budapest, 1975.

⁷ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Laborem exercens*, 26.

⁸ Vö. BODA LÁSZLÓ: *Emberré lenni, vagy birtokolni*, Szent József Kiadó, Budapest, 1991, 46.

lői, hősei munkások. Különösen szépek azok a példabeszédek, amelyekkel Jézus az Isten gondoskodó szeretetét ábrázolja, hiszen ezek a képek nemcsak Isten jellemző tulajdonságait érzékeltetik, hanem arra is rámutatnak, hogy ezeknek az embereknek a tetteiben Isten tevékenysége tükröződik. Ilyenek például a Szent Lukács által leírt „ikerparabola”, az elveszett bárányát felkutató pásztor, a pénzt keresgélő gazdasszony képe és a fiát hazaváró édesapa története.⁹ Ennek tükrében érthetjük meg Jézusnak azokat a képeit, amelyekben az ég madarait és a mezők liliomait állítja például követői számára, akik „nem vetnek, nem aratnak, csűrbe sem gyűjtenek”, a mennyei Atya gondoskodik róluk (vö. Lk 12,26). Jézus itt nem a tétlenségre buzdít, hanem arra, hogy küldetésünket a hívő emberhez illő reménységgel és bizalommal kell teljesítenünk.¹⁰

Ha Jézus megváltói tevékenységét nézzük, akkor észre kell vennünk, hogy ahhoz hozzátartozott a megpróbáltatás és a szenvedés is. Ő a szenvedésével és kereszthalálával a *fáradtságos munkát* is megszentelte. A Teremtés könyvének magyarázatánál utaltunk arra, hogy a munka az ember istenképiségének jele, és nem Isten büntetése. A fáradtságos munka azonban, amely az emberi természet sebzettségéből származik, összekapcsolható a bűnnel. Az „*áteredő bűn*”, amely elsősorban az ember értelmi korlátozottságában, akarati gyengeségében, érzelmi csapongásában mutatkozik meg, kihatással van az ember alkotó tevékenységére. Hasonlóképpen a „*világ bűne*” is, amely a környezetünkben megtapasztalható eltorzult struktúrákat jelenti, komolyan gátolja az ember munkáját.¹¹ Jézus az emberi természet felvételével ebbe a sebzett világba született, és emberi természete – bár bűnt nem követett el – hordozta az emberi test gyengeségét. Jézus megváltói tevékenysége, „munkája” során átélte a fáradtságot, a meg nem értést, a fájdalmat. Ezek tudatos vállalásával azonban a fáradtságos munkát is megszentelte.

A Bibliának a munkáról szóló tanítását összefoglalva elmondhatjuk, hogy bár nem foglalkozik részletesen a témával, mégis feltárja annak legfontosabb jellemzőit. A Szentírás üzenete szerint a munka nem az önmegvalósítás vagy a társadalmi gazdagodás „eszköze”, hanem az istenképiségből származó olyan alkotó tevékenység, amely az ember lényegéhez tartozik, amely által önmagát és a környezetét is gazdagabbá teheti. A munka tehát nem Isten büntetése, hanem Isten alkotó tevékenységében való részesedés. A munka fáradtságos jellege a bűn következménye, amely kihatással van az ember egész életére, így alkotó tevékenységére is.¹²

⁹ Vö. VIRGILIO PAQUETTO: *Annuncio del Regno*, Edizioni Dehoniane, Napoli, 1985, 337. sk.

¹⁰ Vö. ORTENSIO DA SPINETOLI: *Máté – az Egyház evangéliuma*, Agapé, Szeged, 1998, 226.

¹¹ Vö. II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Sollicitudo rei socialis*, 36.

¹² Vö. BERAN FERENC: Munka és munkanélküliség, in Tarjányi Zoltán (szerk.): *Erkölcsteológiai tanulmányok II.*, Jel Kiadó, Budapest, 2003, 11.

3. A MUNKA ÉRTELMEZÉSE A TÖRTÉNELEM FOLYAMÁN

Ha az Egyház történelmére visszatekintünk, felfedezhetjük, hogy az egyes történelmi korokban a munkának mindig más jellege került előtérbe. A *középkor szemléletében* nagyobb hangsúlyt kapott a munka egyéni és társadalmi *hasznos-sága*. Ez a felfogás a skolasztika szemléletmódjával magyarázható, amely szerint az ember szervesen beleilleszkedik a feudális társadalom rendjébe.¹³ Az ember a munka segítségével tudja biztosítani önmaga számára a továbbélést, de munka szükséges ahhoz is, hogy segítséget tudjon adni a másoknak. A munkát ily módon a jócselekedetek forrásának is tartották. A kor gondolkodásmódjára jellemző továbbá, hogy hittek abban: a munka az aszkézis egyik formája is lehet, amely a személy megtisztulását eredményezheti.¹⁴

Az *újkorban* az ember és társadalom kapcsolatáról vallott szemléletmód megváltozott, aminek oka a feudális társadalom felbomlása volt. A merev földbirtokrendszerből és céhszervezetből kilépő polgár már nem a társadalmi rend részeként értelmezte önmagát, hanem átérezte szabadságát és kreativitását. A munka individuális jellege előtérbe került. Ezt a jelleget erősítette a protestáns teológia is, mely szerint a munka Isten parancsa, ezért *kötelesség* az ember számára. Max Weber így jellemzi Luthernek a munkáról mint hivatásról vallott újszerű felfogását: „... új volt mindenekelőtt a kötelességérzet megbecsülése a világi hivatáson belül, mint olyan legfőbb tartalomé, amelyet az erkölcsi öntevékenység egyáltalán megkívánhat. Ez volt az, ami szükségszerűen maga után vont a mindennapi világi munka vallásos jellegét.”¹⁵ A protestáns teológia szerint: mivel a munka Isten parancsa, az nemcsak az emberi kibontakozás vagy a társadalmi fejlődés eszköze, hanem önmagában is érték. Értékét az Istennek való engedelmesség adja meg. Annak következtében, hogy a munkát elsősorban Isten és az ember kapcsolata szerint vizsgálták, annak a társadalomra való hatása háttérbe került.¹⁶

Az *iparosodás korában* a munka jellege megváltozott. A középkorban az emberek jelentős része önellátó volt, vagyis saját maga számára készítette vagy termelte az életéhez szükséges javakat. A vidéken élő emberek a saját maguk által termesztett növényekből vagy az általuk tenyésztett állatok húsából készített

¹³ Vö. ARNO ANZENBACHER: *Keresztény társadalometika*, Szent István Társulat, Budapest, 2001, 41.

¹⁴ Vö. LINO CASATI: Il lavoro: aspetti teologici e pastorali, in *Lavoro un bene di tutti, un bene per tutti*, EDB, Bologna, 1994, 31. sk.

¹⁵ MAX WEBER: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*, Gondolat, Budapest, 1982, 96.

¹⁶ Vö. LINO CASATI: Il lavoro: aspetti teologici e pastorali, i. m. 32.

ételeket ették. A városokban élők közül is sokan voltak olyanok, akik önmaguk számára is készítettek termékeket. Ha valaki nem volt önellátó, akkor is egy olyan munkafolyamatot végzett, ami áttekinthető volt számára, és amelyben saját egyéni elképzeléseit meg tudta valósítani. Az iparosodás korában azonban a helyzet gyökeresen megváltozott. Az emberek az átfogó munkafolyamatok helyett *részfeladatokat* kezdtek végezni, amelyekben a tevékenység néhány egyszerűbb mozdulatra korlátozódott. A munka így elveszítette alkotó jellegét, egy folyamat részévé, „fogaskerekévé” vált. A munka megváltozását jelzi a tevékenységet jelző szó átalakulása is. A „*munka*” szót lassan kiszorította a „*foglalkozás*”, ami eredetileg egy részfeladat elvégzését jelentette.¹⁷ Ez a szemléletmód megfelel Newton filozófiai szemléletmódjának, amely szerint a világmindenség egy gépnek fogható fel, és ennek egy alkotórésze az ember.

A részmunkát végző ember számára nemcsak az jelent nehézséget, hogy egy olyan mechanizmusban vesz részt, amelyet nem lát át, hanem az is, hogy úgy érzi, ez mint hatalom jelenik meg felette, amelynek *az eszközévé, kiszolgálójává lett*. Ez a hatalom pedig nem egy misztikus természetfeletti erő, ami az ember javát szolgálja, nem is a társadalom érdekét képviselő „közjő”, amelynek ő is a részese, hanem a tőke. Az a tőke, amely magában foglalja a termelőeszközöket (reáltőke) és az anyagi eszközöket (pénztőke), az a tőke, amely egy meghatározott személy vagy csoport tulajdona.¹⁸ A munkát végző ember tehát a tőkén keresztül más emberek, csoportok kiszolgálójává lesz. Ez a kiszolgáló tevékenység a kiszolgáltatottságot is magában foglalja, hiszen ha nem a munkaadó elképzelése szerint végzi tevékenységét, akkor megfoszthatják őt a munkájától.

Egy másik, az iparosítással együtt járó jelenség az, hogy a részmunkát végző ember lassan a mesterségesen felpörgetett gazdasági rendszer *fogyasztójává* vált. Ezt a helyzetet a bővített újratermelés eszméje hozta magával, ami azt jelenti, hogy a profitot csak a nagy mennyiségben gyártott olcsó termékkel lehet biztosítani. A termelő ezért állandóan arra ösztönzi az embert, hogy fogyasszon. A fogyasztó ennek, a reklámok által is gerjesztett kényszernek engedve állandóan újat vásárol, a régit pedig eldobja.¹⁹ A kreatív munkától eltávolodó és fogyasztóvá váló ember sok veszélynek van kitéve. Az egyik veszély az, hogy a reklámok özönében nem mindig tudja helyesen felmérni azt, hogy valójában mire van szüksége, a

¹⁷ Vö. MATTHEW FOX: *Revolution der Arbeit*, Kösel-Verlag GmbH & Co., München, 1994, 18.

¹⁸ Vö. *Katholisches Soziallexikon*, Verlag Tyrolia & Styria, Graz – Wien – Köln, 1980, 1264.

¹⁹ Vö. LENHARDT VILMOS: *Gazdasági rendszerek* (Egyetemi jegyzet), Budapest, 1982–1983, 55.

A „munka evangéliuma” a mai ember számára

másik – hosszú távú – veszélyt az energiakincsek kiapadása és a környezet-szennyezés növekvő mértéke jelenti.²⁰

Az előbb vázolt korrajz jelzi, hogy napjainkban a társadalomtudományok a munkát nem az emberi kötelesség vagy a hasznosság oldaláról közelítik meg, hanem felhívják a figyelmet arra, hogy a munkát egy olyan társadalmi jelenségnek kell tekinteni, amelynél a termelékenység és a haszon mellett figyelembe kell venni az ember méltóságát, alapvető jogait. Röviden: a munka *antropológiai és szociális* jellemzői előtérbe kerültek.²¹ A társadalom azt várja az Egyház társadalmi tanításától is, hogy ezekkel a kérdésekkel foglalkozzon, és a problémákra az evangélium fényénél választ adjon.

4. A MUNKA ÉRTELMEZÉSE KORUNKBAN

A Teremtéstörténet üzenetének átgondolása után vissza kell térnünk az eredeti kérdésfeltevéseinkhez: Egy olyan világban, amikor az emberek jelentős része már nem végez ipari vagy mezőgazdasági termelő munkát, amiért egy meghatározott összeget kap kézhez, hogyan kell értelmezni a munkát? Ha a Biblia üzenetéből indulunk ki, láthatjuk, hogy a munkát nem szabad egyoldalúan vagy elsődlegesen tárgyi oldalról vagy társadalmi hasznossága szempontjából megközelíteni.²² A munka elsősorban olyan emberi tevékenység, amelynek *alánya és célja maga a munkát végző ember*. Emiatt nagy jelentősége van a munka anyagi elismerése mellett annak, hogy szellemi, lelki és erkölcsi értelemben hogyan teszi gazdagabbá az embert. Néhány szempont a munka újraértelmezéséhez.

A munka és a gazdaság kapcsolatának újraértelmezése

A korábban írt pápai szociális enciklikák tanítását összefoglaló és kiegészítő ún. „kompendium”, amikor a társadalmi élet egyes területeit bemutatja, a munka világát nem a gazdasági élet témaköréhez kötve vizsgálja, hanem külön, azt megelőzve. Ezzel megerősíti II. János Pál pápának azt az alapvető tételét, hogy az emberi *munka nem lehet a tőke „eszköze”,²³ mert akkor a munkát végző ember*

²⁰ Vö. ARNO ANZENBACHER: *Keresztény társadalometika*, i. m. 80.

²¹ Vö. LINO CASATI: *Il lavoro: aspetti teologici e pastorali*, i. m. 33.

²² REINHARD MARX – HELGE WULSDORF: *Christliche Sozialethik*, Bonifatius, Paderborn, 2002, 295.

²³ II. JÁNOS PÁL PÁPA: *Laborem exercens*, 51.

is a tőke eszközévé válik. A témát tárgyaló fejezetben pedig nyomatékkal hangsúlyozza, hogy a munka személyes jellegét meg kell őrizni a gazdasági globalizáció világában is, a piaci haszonra törekvő gazdaságban, mert „az emberi munka közvetlenül az Isten képeire teremtett emberek sajátja, akik arra kaptak hivatást, hogy folytassák a teremtés művét *egymással és egymásért*, miközben uralmuk alá hajtják a földet”.²⁴ A munka személyes jellegének elsődlegességéből több fontos megállapítás is következik.

– Az egyik, hogy a munkát nem lehet úgy tekinteni, „mint egyszerűen bérért végzett tevékenységet, vagy *személytelen részleletet* a termelés szervezetén belül”.²⁵ Az ember tehát nem csupán egy termelőfolyamat vagy gépezet része, amit – mint egy alkatrészt – lehet cserélni, pótolni, vagy adott esetben kicserélni.

– Ebből az alapelvből származik az a fontos következtetés is, hogy nagyobb termelékenységre, anyagi haszonra hivatkozva az emberrel nem lehet olyan munkát végeztetni, amely a végzőjét lelkileg vagy *testileg megnyomorítja*. A tapasztalat sajnos azt mutatja, hogy sok esetben a piacokért való verseny nincs tekintettel ezekre az emberi szempontokra.

Új munkalehetőségek és nagyobb összefogás a munka világában

Ahogy a bevezetőben már jeleztük, az utóbbi évtizedekben a munka jellege nagyon megváltozott. A XX. század közepén a bérért végzett gyári munka volt jellemző. Az utóbbi időben azonban a technika – különösen a számítástechnika – fejlődésével a munka *termelékenysége* rendkívüli módon megnőtt, így kevesebb ráfordítással elő lehet állítani azokat a termékeket, amelyek az ember megélhetéséhez szükségesek. Ezt a folyamatot segíti a *globalizáció*, amely ugyan sok veszélyt hordoz magában, de lehetővé teszi a termelékenység további növekedését. Ezt a jelenséget többféle módon is lehet értékelni. Mondhatjuk azt, hogy így sok ember feleslegessé vált, a munkanélküliek száma megnőtt. Azonban úgy is értelmezhetjük, hogy az emberiség jelentős része *másfajta, változatosabb munkára szabadult fel*, amire korábban nem volt lehetősége. Így például nagymértékben nőtt a kultúrával foglalkozók, a turizmus területén, a szórakoztatóiparban foglalkoztatottak száma. Ezek a dolgozók közvetlenül nem vesznek részt a termelésben, de tudásuk továbbadásával segítik azt, és lehetővé teszik, hogy az ember tartalmasabb életet éljen.

²⁴ *Az Egyház Társadalmi tanításának kompendiuma*, Szent István Társulat, Budapest, 2007, 317. (rövidítve: *ETTK*)

²⁵ *ETTK*, 271.

A „munka evangéliuma” a mai ember számára

Meg kell azonban jegyezni, hogy a lélekölő munka veszélye a szolgáltatások és a kultúra különböző területein végzett munka esetében is fennáll. Sőt a magánvállalkozóknál és a kisvállalkozóknál munkát végző emberek még jobban ki lehetnek szolgáltatva, mint a nagyüzemi dolgozók. A közösséggel való összefogás hiánya miatt ugyanis a dolgozó nem tud hatékonyan fellépni érdekei védelmében.

A munka módjának és körülményeinek megváltozása új kihívásokat jelent a munka méltóságát bemutató teológia és a dolgozók jogait védő szervezetek számára. Ezek a következők lehetnek:

– A munka jellegének megváltozása következtében a munka fogalmát újra kell gondolni. A munka egyszerre jelent alkotói tevékenységet, pénzkereseti eszközt, társadalmi kötelezettséget, más emberekkel való együttműködést, jogot és a közösség javáért való fáradozást. Ez a sokféle szempont előtérbe helyezi a *szolidaritás* fogalmát, amely a közösség ügye iránti felelősségtudatot és gondoskodást jelent.

– A munkások jogait képviselő *szakszervezetek* tevékenysége nem csupán azokra kell, hogy terjedjen, akik szerződés alapján meghatározott bérért dolgoznak, hanem azokra is, akik munka nélkül vannak, bevándorlók, szezonális munkát végeznek, vagy szakképzettség híján vannak.²⁶

– Az evangélium szemléletéből kiindulva nem szabad megengedni a munka valamelyik formájának *lebecsülését*, és hogy a különböző munkát végzők között nagy életszínvonal-különbség legyen.

A munka lelket és jellemet gazdagító hatása

Az elmúlt évtizedekben megjelent, munkáról szóló irodalmi alkotások vagy a kizsákmányoló kapitalista munka lélekölő hatásairól szóltak, vagy a szocialista társadalmat építő munkát dicsőítették. Az idősebbek jól emlékeznek a néhány évtizeddel ezelőtti május elsejékre, amikor az utóbbiakból jó néhány elhangzott. Nem kapott azonban hangot a munkának az a hatása, amely magát a munkát végző embert lelkileg gazdagabbá teszi. Pedig ezt a *lelki örömet* minden dolgozó jól ismeri. Az örömet nem a haszon, az elvárás teljesítése, hanem a *belső (szellemi, lelki) értékek* láthatóvá válása adja. Annak megtapasztalása, hogy a megmunkált anyag az ember belső gondolatait hordozza, vagy annak felismerése, hogy a másoknak átadott ismeret, tudás hogyan teszi a másikat értékesebbé, teljesebbé. A munkát végző ember nemcsak lelkileg, hanem *erkölcsileg* is gazdagabbá válik. A becsületesen végzett munkának ugyanis személyiséget alakító, formáló hatása van: nagyobb önbizalmat ad, erősíti mások munkájának

²⁶ Vö. *ETTK*, 308.

megbecsülését, és növeli a felelősségérzetet a társadalom problémáinak megoldása iránt. Ennek felismerése feladatokat is ad számunkra:

– Jobban be kell mutatni a *hétköznapi munka örömet*. Ezt a belső örömet éli át az a fizikai munkás, aki a kezébe vett jó szerszámmal terve szerint hasítja a fát, vagy rakja a téglákat, és látja álma megvalósulását. De ezt a belső örömet tapasztalaja meg a gyermekét nevelő szülő, vagy az oktató tanár is, amikor lassan visszahallja azokat a sokszor átgondolt és élettapasztalat által igazolt mondatokat, amiket átadott.

– Hangsúlyozni kell, hogy ezt az örömet nem lehet pénzzel vagy elismeréssel helyettesíteni, kiváltani. Ez az *öröm belülről fakad*, és kiállhatja a meg nem értés próbáját, vagy az anyagi mellőzöttséget. Ezt a gondolatot fogalmazta meg József Attila az egyik verstöredékében: „Ne légy szeles. / Bár a munkádon más keres – / dolgozni csak pontosan, szépen, / ahogy a csillag megy az égen / úgy érdemes.”

– A családi és iskolai erkölcsi (etikai) *nevelés* egyik fontos formája az egyéni és a közösségi munkára való nevelés kell, hogy legyen. Ez lehetőséget adhat arra, hogy a közösségi gondolkodás és összetartás is erősödjék.

Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy a munka értelmezésekor az ember küldetéséből kell kiindulnunk, amely szerint a munka olyan *alkotói tevékenység*, amely által az ember önmagát és a világot gazdagabbá teheti. Korunkban hangsúlyozni kell a munka személyiséget alakító hatását, a munka elsőségét a gazdasággal szemben, a munkára való erkölcsi nevelés fontosságát, végül fel kell hívni a figyelmet a szolidaritás fontosságára, vagyis arra, hogy a sokféle munkát végzők érezzenek felelősséget egymás iránt, és adjanak segítséget egymásnak.